

Drago
Jančar

Ogenj

V hiši zločincev, ki ji pravijo Schergenhaus, sedi na lesenem pogradu mož s filozofsko brado in pepelnato sivim obrazom. S hrbtom je naslonjen na steno, njegove oči so uprte v rešetkasto okno nad vrati, obsijano s slabotno rdečo svetlobo. V kotu je nedotaknjena hrana, na ležišču poleg njega pa kakor tiha žival počiva dolga, črna halja. Visoko zgoraj se zgane nekaj hrupa, nekaj prebujanja in moški se premakne

iz svoje mrtvičnosti. Z obema rokama se opre na rob in počasi vstane. Kakor da so njegove noge brez sleherne moči, kakor da bojo klecnile pod težo telesa. Počasi se približa vratom. V hodniku vztrepetavajo plameni bakle, zataknjene v stojalo na steni. Z obema rokama poprime železno rešetko nad vrati in s svojimi begajočimi očmi opazuje njen dogorevajoči sij, ki med dimom pramenasto seva v okno in skozenj v celico. Ko njegove oči potem skozi dim in plamen nekje visoko zgoraj vidijo glasove, žvenketanje ključev in odmev korakov, prihajajočih po hodnikih, se naglo umakne in se z vsem telesom nasloni na nasprotno steno. Glasovi se zdaj spuščajo po stopnicah, rdeči sij v rešetkastem oknu pa je vse močnejši. Z drhtečimi rokami sega v svojo razmršeno brado, njegovi nemirni prsti jo poprijemajo in razčesavajo, kakor da bi pravkar stekla vznemirljiva disputacija ali kakor da bi se mož pripravljal na nastop pred nenaklonjenim občinstvom, ki ga čaka onkraj vrat. Jutro je, noč je za njim.

Za njim je vse življenje, množice obrazov, vzklikov in molitev, mesta Nemčije, Švice in Češke, za njim je visoki in čudežni kip Lepe Marije iz Regensburga in bučno romarsko ljudstvo okrog njega, tišina cerkve v Waldshut, hrum in kletvice vojščakov Thomasa Münzerja, tiskarna v Mikulovem, stanovitni smehljaj njegove žene, izpraševalci, rablji in sodniki, teološke disputacije, zmagovite pridige, samotne ure v celici, tiha groza ob pogledu na hladno napravo natezalnice, krik ob telesni bolečini in neodjenljivo vztra-

janje ob svoji misli. Glasovi so zdaj na hodniku, rdeči sij številnih plamenic zasije v prostor, potem se hrup približa vratom in tu glasovi znenada utihnijo. Jutro je. Noč je za njim. Vse življenje je za njim. Pred njim so štiri poslednje reči. *Quattuor hominum novissima*: smrt, sodba, pekel, nebesa.

Magister Štefan Sprugl, *egregius vir, decanus spectabilis facultatis artium*, kronist svoje fakultete, bo zvečer, po pretresljivih dogodkih tega dne, ob brljivi ognjeni svečavi sedel k mizi in preletel svojo brezhibno latinsko pisavo. Potem bo dokončal kroniko, ki jo je zapisoval prejšnji večer, toda že v to pisanje se mu bo vrinila misel o ognju, ki ga je videl ta dan in katerega trepetajoča svetloba mu bo drhtela pred očmi. *Leta 1527*, bo zapisal, *so rasla kisla in nezrela vina, ker je bila pozeba, ki je grozdje tako posmodila, kot bi ga ogenj ožgal*. Odložil bo pero in nemirno bo stopil po prostoru. Ko bo spet sedel, bo zadrževal dih, da ne bi vznemiril mirno in enakomerno gorečega plamenčka na vrhu sveče. Potem bo z jasnimi in odločnimi črtami potegnil po papirju: *Notandum*, bo zapisal. *Kar je treba zabeležiti*: Desetega dne marca 1528 na Dunaju obsojen na smrt v ognju neki profesor svetega pisma po imenu Balthasar Hubmair iz Friedberga. Bil je nekoč redni predavatelj teologije v Ingolstadt in v Regensburgu prvi med pridigarji . . .

In ko gredo v hiši zločincev h koncu priprave profesorja svetega pisma na njegovo srečanje s štirimi poslednjimi rečmi, stoji na drugem koncu mesta, v kranjski študentski bursi *pri Jagnjetu* devetnajstletni sholar. Mladenič negibno stoji ob oknu in gleda v prebujajoče se jutro. Za njegovim hrbtom enakomerno dihajo v mirnem snu njegovi tovariši, v njegove omočitne oči pa lije prva svetloba. Prek streh se steka in v temačno ulico pod njim. Sholar se odmakne od okna, stopi k ležišču in potrese za ramo spečega tovariša. Oni se obrne na bok in v snu nekaj zamrmra. Sholar ga nekaj časa nejevoljno opazuje, potem stopi čezenj, si obleče topel suknjič in tiho zapre vrata za seboj. Ulica, na kateri se znajde, je ozka in temna, zgoraj med strehami pa je videti veliko rdeče in tudi že nekoliko žolte luči, ki bo s svojo sončno močjo kmalu začela raztapljati moker spomladanski sneg. Skozi okno nekje zgoraj prihaja ženski vrišč, visoka govorica brez odnehanja, med njo pa lažno moško godrnjanje. Spodaj, na koncu, pek odpira svojo prodajalno. Ko pride na manjši trg in zavije na desno, je tam že več ljudi, nekaj zehajočih vajencev, ki cepetaje mendrajo sneg pred delavnicami in prodajalnami in se ozirajo gor v dobrotljivo prihajajoče jutranje sonce tam zgoraj na vzhodu. Nekaj branjev s cizami, stražnik z razveznjenimi škornji, cvileč prašiček, ki ga nese mesar pod pazduho, jezdec, pod katerim na trgu najprej po tlaku klokota staro, utrujeno kljuse, potem pa začofota v razdruzgano zmes snega in blata. Sholar se sredi prizorov tega povsem običajnega jutra nenadoma ustavi, kakor da nekaj napeto premišljuje. Potem se obrne in skoraj steče nazaj. Ustavi se pred pekarno in spregovori nekaj naglih besed z mladim vajencem, še mlajšim od sebe. O tem, da danes ne bo juhe z rženim kruhom, tudi močnika ali leče ne, o tem, da bo dan dolg in da je treba nekaj pod zob. Otrok mu odgovarja zelo glasno, potem se

smeje s svojimi škrbastimi zobmi in posmehljivo poprdeva z ustnicami. Sholar vrže na polico droben kovanec, oni pa mu potisne v roko veliko, toplo štruco kruha. Sholar hoče oditi, toda zdaj ugleda tršatega peka, ki si zavezuje predpasnik na hrbtu, stopi k peči in odsune železna vrata. Ogenj, globok ogenj iz notranjosti, iz drobovja peči mu zasije v obraz, plamenasta gmota zaseva v prostor, rdeče in vroče buhne vanj in čezenj iz tiste globine.

... Taisti doktor Balthasar, bo zvečer napisal kronist, je med drugimi krivoverstvi, ki jih je sejal tako v svojih pridigah, kakor tudi v knjigah, ki jih je izdajal, javno učil: Prvič, da pod podobo kruha v oltarnem zakramentu ni resničnega telesa Kristusovega, pod podoba vina pa ne resnične krvi Kristusove. Drugič, bil je vodja prekrščevalcev, saj je znova krstil mnogo ljudi obojega spola...

V celici je naenkrat zelo veliko rdeče in trepetajoče svetlobe. Tudi nekaj preveč dima, da stražar in njegov spremljevalec lahko pokašljujeta. Tri ali štiri plamenice so pred vrati in v prostoru, človeške postave med njimi, čisto spredaj sta stražar in mož v črnem. Druge postave se zadaj, za ognjenim in dimastim krogom premikajo sem in tja, kakor sence. Duhovnik potem stopi naprej in predenj, z obrazom se skloni čisto k njemu in ga s pridušenim glasom nekaj sprašuje. Profesor je odsoten, nič ne odgovori, kakor da ga ne sliši. Potem duhovnik zelo glasno, čeprav z blagim glasom, ponovi svoje vprašanje. Profesor naglo prikima, pripravljen je, na vse je pripravljen, prikimava, medtem ko si z drhtečimi prsti še naprej in neprestano prečesava brado. Duhovnik spregovori nekaj besed s spremljevalci in stražarjem in vsi se potem naglo umaknejo tja za ognjeni krog, med sence, in obstanejo pred odprtimi vrati. Z njimi se umakne tudi nekaj ognja, sij njihovih plamenic zdaj poševno seva v prostor, kjer sta ostala sama. Profesor nenadoma naglo odkimava, ne more, na to blago vprašanje ne more, ne zna odgovoriti. Kako je preživel noč, noč, odkimava, noč, tega ne more odgovoriti. Tega ne more odgovoriti, ker tega tudi ni mogoče opisati. Nekoč je skušal to razložiti neki drugi profesor, pisal se je Jan Hus, a je tudi on obupal. Poslednje jutro je poslal prijatelju sporočilo: *Ne morem vam opisati, kaj sem prebil to noč*. Duhovnik mu vztrajno diha svojo toplo sapo v obraz, govori mu o preklicu, o poslednji možnosti, oni pa brez prestanka odkimava in si z rokami sega v brado. Potem molčita. Potem v tem molku profesor stopi po prostoru, zdaj s trdnejšimi koraki, sede na posteljo in poboža črno haljo, ki tiho leži na njegovem pogradu. Dlan se sprijema s tkanino, prsti se skrčijo, profesor potegne haljo v svoje naročje, predevlje jo v rokah, stisne jo k sebi, skloni se čeznjo, tako sedi s tistim smrtnim črnim oblačilom v naročju in premaguje neko bolečino v sebi, v prsih in v drobovju, nepremično gleda predse. Duhovnik dvigne sklenjene roke k ustom, kakor bi hotel dahniti vanje ali poljubiti križ, ki je med dlanmi in nad glavo obsojenega. Potem se mož počasi vzravna, vstane in potegne črno haljo čez svoja raševinasta oblačila. Zdaj je visok in temen, njegov obraz, obrobjen z dolgo, črno brado, je bled in bel. Ob ležišču poklekne na

mrzla tla. Duhovnik poklekne k njemu. Molita. K istemu Bogu molita in ga prosita za milost. Skozi odprta vrata seva na njuni sklonjeni glavi rdeča svetloba plamenic, nikjer ni nobenega sonca, samo rdeči ognjeni sij, poševno v prostor na njiju.

... Potem, ko je te krive nauke z mnogimi drugimi vred zasadil v srca mnogih ljudi v Švici, na Švabskem in po drugih krajih Zgornje Nemčije, je naposled prišel na Moravsko v mestece Mikulov, ki je bilo zatočišče razkolnikov in vseh drugih krivovercev in je s svojim kužnim naukom okužil domala vso Moravsko in velik del Avstrije. K njemu so se namreč ljudje zgrinjali kakor k Apolonovemu preročišču. Zapustil je mnogo brezbožnih učencev, ki se na vse kriplje trudijo, da bi do korenin izruvali iz človeških src pravo vero, in si z vsemi silami prizadevajo zмести slogo, mir in prijateljstvo med Kristusovimi verniki, piše kronist . . .

Sholar mežika v sončno svetlobo. Naslanja se na zid hišnega pročelja, ki stoji na prisojni strani. S strehe se cedi voda in sneg pod njegovimi nogami se naglo taja in mehča. Odrgra kos toplega hlebca, ki ga drži pod pazduho. Najprej odgrizne skorjo in jo naglo melje z zobmi, potem stlači med dlanmi mehko sredico, jo dene v usta in pogoltne debel cmok tople kruhaste gmote. Na majhnem trgu je vse več življenja. Zgoraj, tam nekje, od koder prihaja svetloba, udari zvon in ulica se začne hitro polniti. Trgovci zapirajo prodajalne, iz vež in ozkih prehodov na obeh straneh prihaja vse več glasnih ljudi. Sholar stlači ostanek kruha za srajco in stopi v človeško reko, ki se zлива tja proti mestnim vratom. Zunaj, na travniku, kjer je zemlja razdruzgana od mokrega snega in blata, se zbira razburkana, praznično razpoložena truma ljudstva. Okrog pripravljene grmade, na katero še zmeraj nalagajo les z voza, je razpostavljena straža. Sholar radovedno in nekoliko začudeno opazuje ves ta veseli vrvež, vse te ljudi, ki so pustili svoja opravila in dobro razpoloženi prišli na prizorišče človeške smrti, resnobne stražnike, ki se zavedajo pomembnosti svojega dela, dostojanstvenike in nališpane gospe, ki jim služabniki krčijo pot skozi gnečo k lesenemu odru blizu grmade. Čez stražnikovo ramo ugleda čokatega možaka s potempljanim nosom. Videti je, da se ga ljudje nekako izogibljejo, da se celo stražniki okrog njega premikajo v spoštljivi razdalji, kakor da je okrog njega neviden, nevaren zid nasilja ali nemara vonj po mrtvem, po grdem, po ubijalskem dejanju in poslu. Možak zbrano opravlja svoje delo. Vrví namaka v čeber, dobro jih mora namočiti. Potaplja jih v vodo in vlačí jih ven, kakor dolge in debele kačé. Razteguje jih in preizkuša njihovo trdnost. Suh les čaka, da bo v njem zapokljalo, da se bo vnelo, da se bo potem ves kup spremenil v živo in rdeče in zubljusto mravljišče.

... Navsezadnje, bo zapisal zvečer magister Štefan Sprugl v *Acta facultatis*, potem ko bo zamenjal dogorelo svečo in prirezal pero, navsezadnje priženejo prej imenovanega doktorja na ukaz presvetlega in najbolj

krščanskega kralja Ferdinanda uklenjenega skupaj z ženo (bil se je namreč oženil) na Dunaj in ga vtaknejo v ječo. Potem ga po kraljevem odloku čez nekaj dni zaprejo v hišo zločincev, ki ji v domačem jeziku pravijo Schergenhaus. Večkrat pošljejo k njemu nadvse učene in poštene može, ki ga iskrenega in sočutnega srca bratsko svarijo in spodbujajo, naj odneha od svojih heretičnih namenov in naj prekliče svoje zmete. Toda kaj bi izgubljal besede! Vse je bilo bob ob steno (kot pravi komediograf). Zakaj nobena dobra beseda ga ni mogla odvrniti od njegovih misli. Naposled ga na natezalnici zaslišijo ter po njegovih priznanjih obsodijo kot vodjo krivovercev na smrt v ognju . . .

V hiši zločincev, ki se ji pravi Schergenhaus, je v celici molk in neslišna molitev, skozi vrata pa na klečeči postavi sije svetla, ognjena luč. Zdaj stoji med vrati ženska, nekaj temnih mož za njo. Videti je utrujena in spodnja ustnica ji silovito podrhteva, vendar ni nobene solze in nobenega krika, ki ga vendar vsi, ki so tu navzoči, pričakujejo. Ko profesor, odet v črno haljo, vstane in se zagleda vanjo, se mu roke, doslej sklenjeno v zadnjo molitev, razklenejo, potem pa, kakor da bi bil naenkrat v zadregi pred vsemi temi ljudmi, spet sežejo k bradi. Kakor da vsi ti ljudje ne sodijo k njenemu zadnjemu srečanju na tem svetu. Eden od temnih iz ozadja potisne naprej plamenico, da bi bolje osvetlil prostor, toda ženska si s sunkovitim gibom zastre oči pred pekočim sevanjem ognja. Vsi, ki so kot sence zbrani okrog njiju, nestrpnost pričakujejo preobrat. V tem hipu je vsaj v imenu življenja, ki v njeni živi podobi stoji pred njim, če že ne v imenu pravega spoznanja, še mogoče *preklicati*, še se je mogoče spokoriti, pričakujoče ljudstvo zunaj na ulicah in na travniku razpustiti in mu oznaniti spreobrnitev krivoverca. Toda tudi ženska ne izreče besede, ki jo tu pričakujejo, dolgo ne izreče sploh nobene besede. Nepremično gleda vanj in navzoči si bodo zapomnili, da na njenem obrazu ni ne žalosti ne obupa, njen pogled je strm in ustnica, samo spodnja ustnica ji izdajalsko podrhteva. Potem stopi k njemu in mu počasi poljublja obraz, roke, dlani, kakor da bi si vse to, kar je živega, skušala s čuti vtisniti v spomin. Spominjali se bodo, da v raztrganih stavkih večkrat izreče prošnjo. Vendar ne prošnje, ki jo vsi pričakujejo, prošnje za preklic, za rešitev in za življenje. Z vsemi močmi, kolikor jih more imeti v takem trenutku in po vsem, kar je sama prestala, ga prosi, naj do smrti moško in stanovitno vztraja pri svojem. Ob tako globoki zmoti, bodo menili pozneje, zares ni mogoče pričakovati preobrata. Tu ne more biti nobenega presenečenja, tu gre zgodba jasno in preprosto do svojega strašnega konca. Ko ju na silo ločijo, ko postane jasno, da tu pač ni več nobenega upanja na spreobrnitev in izvršitve ni več mogoče odlagati, pa profesor vendarle izreče stavek, nekoliko skrivnosten stavek, vreden teološke disputacije. *Človek je ogenj, reče, stopiti se mora njegov ovoj, da se bo zedinil z izvorom, od katerega je ločen.* Misel, izrečena v trenutku, ko ona še enkrat obstoji pred vrati in si oči zastre pred rdečo svetlobo, ko sta oba čudno obsijana od trepetajočih plamenov, ko spet s svojo znano kretnjo seže v brado, ko še v zadnjem hipu nekaj premišljuje. To se zgodi v trenutku, ko so pred ob-

sojenim štiri poslednje reči, ko je njegovo telo razboljeno in um raztrgan od muk na natezalnici, ko tudi ni prav nobenega upanja več. Teh besed kronist ne bo zapisal. Natančno pa bo zapisal njegove besede pred grmado, saj je stal prav blizu, vse je natančno videl in sleherno podrobnost si je vtisnil v spomin. Toda zdaj ga odpeljejo. Obsojeni se mirno prepusti spremeljvalcem, ki ga obkrožijo in z njim stopajo v soju ognjene svetlobe po temnih hodnikih navzgor, ven, na prosto, k spomladanskemu siju.

... Medtem, ko ga vodijo k usmrtitvi, bo zapisal magister Štefan Sprugl, *decanus spectabilis*, se sam tolaži z besedami, pobranimi od tod in tam iz svetega pisma, in stanovitno (bolj prav bi rekel: trdovratno) vztraja kot negibna skala v svoji krivi veri vse do smrti. Ko pride h grmadi, poklekne na poleno, povzdigne obličje v nebo in v domačem jeziku in s takšnim glasom, ki je značilen za Švicarje, kliče Boga najboljšega, največjega, s temi in tem podobnimi besedami: O moj milostni Bog, daj mi potrpljenje v mojem velikem trpljenju, o jagnje, jagnje, ki odjemlješ grehe sveta, o moj Bog, v tvoje roke izročam svojo dušo ...

Sholar se trdno oprime stražnikovega suknjiča pred seboj, živordeče tkanine na njegovem hrbtu, zakaj v tem hipu množica vzvalovi in pritisne naprej, proti zastraženemu robu. Z voza skoči mož v dolgi, črni halji, se opoteče na slabotnih nogah in stopi proti grmadi. Sholar ga vidi, kako pokleka. Stražnik pred njim se skuša otresti njegovega prijema, sholar se ga drži, kakor stebra v nemirnem vodovju. Razburkana množica ju peha sem in tja, sholar čuti, kako se mu hlebec kruha pod srajco sprijemlje s telesom in hladnimi sragami, ki ga naenkrat vsega oblivajo. Mož v črni halji zdaj vstane in se obrne proti nemirnemu jezeru ljudstva. Spet si raztreseno sega v brado. Govori. Besed ni slišati. Dostojanstveniki na privzdignjenem prostoru stikajo glave in nemara komentirajo njegove besede, ki jih sholar ne sliši. Vidi njegov temni obraz in usta, ki se odpirajo, sliši nosečo žensko blizu sebe, ki vzkligne ... kje ima zdaj Lepo Marijo ... sliši množico, ki se pljuskajoče zahahlja tu spredaj in zadaj šumi od valov, ki hočejo bliže. Nenadoma ima pred očmi podobo plamenečega pridigarja, stoječega ob kipu Lepe Marije v Regensburgu in neko drugo ljudstvo okrog njega, polno notranjega plamena, ljudstvo, ki pokleka in pije z njegovih ust. Toda zdaj stopajo k njemu stražniki in mu slačijo haljo, tudi raševinasta oblačila mu slačijo.

... Ko so mu slekli oblačila, bo zapisal kronist Sprugl, je rekel: Tebi, moj Gospod, so tudi slekli oblačila. Rad bom dal svoja oblačila in svoje telo in vse, samo obvaruj mojega duha in mojo dušo, ki ti jo izročam. Latinski ni rekel drugega, temveč samo v domačem jeziku. Naposled so ga z zvezanimi rokami in nogami postavili na grmado. In ko mu je rabelj natrl brado (kajti nosil je košato brado) s solitrom in smodnikom, mu je rekel tele besede: *O, nasoli me, le dobro me nasoli ...*

Sholarju se zdi, da mož na grmadi naenkrat ničesar ne vidi, da je nemara zaslepljen od silne spomladanske svetlobe, od sonca nad seboj, od žareče krogle na nebu, v katero upira oči. Množica samo še nalahno in zdaj v popolni tišini valovi sem in tja, kakor eno telo, ki se umirja, kakor gibljiva gladina, kakor da jo bobneči molk drži skupaj, in sholar zdaj sliši njegove posamezne besede, ki padajo v to mehko človeško vodnato gmoto vse-naokrog. Noseča ženska, ki je prej zakričala, zdaj nenadoma v spremenjenem razpoloženju zahlipa v dlani in s solzami namaka veliko ruto. Tisti, ki stojijo na privzdignjenem prostoru, se še nekaj posvetujejo, medtem ko se ustnice moža, privezanega na grmado, neprestano premikajo. Teologi si kažejo strani neba, nazadnje nekdo pokliče stražnike. Ti potem tečejo h grmadi, vzpenjo se gor in moža na njej obrnejo z obrazom proč od sonca, proti zahodu, kakor je za krivoverca prav. Ne bo gledal izvora svetlobe, ne bo gledal strani neba, od koder prihajata svetloba in milost, rdeči zahod bo gledal skozi visoke peklenške zublje. S cvrčecimi baklami zdaj podnetijo grmado na vseh straneh. Ženski poleg sholarja derejo solze po licih, a z njimi toliko ognja ne more pogasiti. Tudi, ko bi vse jezero ljudstva steklo tja, bi tega ognja ne moglo ustaviti. Kovač, ki si je na ta praznični dan pozabil sneti usnjeni predpasnik, zdaj nenadoma ni več veselo razpoložen, v nenadni bolečini stisne pesti in odpira usta, kakor da bo njega opeklo in scvrlo, zakaj on ve, kaj je ogenj in kakšna je njegova moč. Tam okrog grmade pa je na vseh straneh tako, kot bi dregnil v mravljišče. Povsod naokrog zagomazi in se začne prasketajoče vzpenjati navzgor po kupu suhega lesa, tja gor, kjer čaka ranljivo in mehko človeško telo. To ognjeno mravljišče vidi sholar in množico, ki vzdihne in zamrmra, kakor bi sama sopropla v poslednjem boju, vse to ognjeno mravljišče vsenaokrog in nikjer nobene vode; v prsih in v želodcu se mu vzdiguje tesnobna bolečina, suha toplota mu suši usta in zmečkana gmota kruha mu pritiska prenetena na kožo.

... In ko so zanetili grmado, piše kronist, je na ves glas zavpil: O, moj nebeški oče! O, moj usmiljeni Bog! Naposled, ko so se mu vneli brada in lasje, je klical: O, Jezus, Jezus! In tako ga je zadušil dim in je izdihnil...

In ko čez čas sholar dvigne svoj zblodeli pogled, vidi zoglenelo truplo, črno in zmanjšano in skrčeno pod tistimi vrvmi, ki jih je čokati rabelj s potempljanim nosom namakal v čeburu. Množica slovesno in presunjeno molči, izsušena od rdečega ognja, od suhega in vročega diha človeške smrti, ki je šel čeznjo. Sholar gleda v črno kepo mesa na vrveh in ne razume, zakaj mora biti tako, bolečina v želodcu se mu vzdiguje, ves kruhasti cmok začuti v ustih, še zmeraj drži stražnika za suknjič, z drugo roko se nasloni na kovača poleg sebe in bruhne kruh in žolč po sebi in po tleh, odrine se od obeh in se prebija skozi gosti, suhljati gozd vročih človeških teles. Zdaj se že spet vse giblje in razpušča, vsi se premikajo nazaj proti mestnim vratom. Sholar teče po prazni ulici, tja proti bursi pri Jagnjetu, na velikem trgu se ustavi, nasloni se na steno in si dolgo oddihuje. Med vrata se ustopi pek,

pri katerem je zjutraj kupoval kruh. Za njegovim hrbtom buta in bobni ogenj krušne peči. Sholar ga gleda in ga ne vidi. Pred očmi ima plamene in zublje, čuti, kako ga pečejo notri v zenicah, kako zmorejo uničiti voljno človeško kožo in ubogo telo.

V očeh ima ognjeni sij, ki ga nikoli ne bo zapustil.

... Magister Štefan Sprugl, *decanus spectabilis* bo stopil k oknu in dolgo gledal v noč, ki se bo iztekala, v žarenje rdečega jutra na vzhodu. Potem bo še enkrat sedel k mizi, plamen sveče bo vztrepetal in njegov obraz bo osvetljen z jutranjo svetlobo, ki bo poševno sijala na njegov obraz. Z učinkovitimi stavki bo sklenil svoje pisanje: Vse to sem videl in slišal, kako se je godilo. Kajti nisem bil daleč od grmade. Slišal sem namreč vsako njegovo besedo. Med molitvijo se je zdel bolj podoben človeku, ki se smeji, kakor komu, ki trpi. In s svojimi dovolj lepimi besedami in s svojo filozofsko brado je mnogim izvabil solze.

Kronist Štefan Sprugl, *egregius vir*, bo s trepetajočim srcem stal ob oknu, oblit z rdečim sijem sončnega vzhoda. Čutil bo, da vse v njem drhti, vendar ne od groze zaradi dogodka, ki ga je bil pravkar opisal. Navsezadnje častni mož in kronist svoje fakultete ni bil prvič navzoč ob takšni usmrtitvi. Pred nekaj dnevi je v *Acta facultatis* opisoval razčetrjenje nekega Franza, ki je z bombardno ustrelil svojega gospodarja v hrbet in ga potem izropal. Kose Franzovega telesa so razstavili na javnih mestih. Bilo je krvavo in pravično. Drhtel bo zaradi slutnje o zmoti, o grehu, o zločinu v mislih, ki se lahko pripeti samo učenim ljudem, tudi njemu. Vedel bo, da učenosti ni brez dvoma in gorečnosti, toda kje je tukaj, na tem področju tisti rob, onkraj katerega se začne herezija in hudodelstvo? Ali ni že njegov opis Hubmaierjeve usmrtitve nevarno pogledovanje čez ta rob? Zato bo v tem jutru molil za treznost, s pogledom, uprtim v sončni vzhod, bo prosil milosti za razum, za to, da v svoji učenosti nikdar ne bi bil bolj moder, kot je treba. V naslednjih dneh bo to tudi zapisal, svojo prošnjo za mero v mišljenju in spoznavi.

V naslednjih dneh bo tako dodal še en *notandum*. Žal mu bo, ker ga bo treba dodati, saj je spis lepo zaključil z omembo filozofske brade in profesorjevih besed, ki so mnogim, skupaj z brado, izvabile solze. Toda dejstva so močnejša od literature, predvsem pa dejstva, se pravi sodne izvršitve, s svojo nepreklicnostjo preženejo dvom. Zato bo zapisal še naslednje: Žena prej imenovanega doktorja je bila tri dni pozneje, to je trinajstega dne istega meseca, utopljena. Bila je namreč iste baže kot njen mož, se pravi zakrknjena v krivi veri. Še ob poslednjem slovesu ga je rotila, naj do smrti možko in stanovitno vztraja pri svojem. In to je svoji neustrašni ženi tudi obljubil. Zato je bila tudi ona kot gnil ud odsekana od telesa. Zakaj okrog vratu so ji obesili kamen in jo z največjega mostu čez Donavo vrgli v vodo. O presladki Jezus, varuj in ohrani nas čiste pred krivo vero in vseh grehov nas obvaruj. In daj, da ne bomo bolj modri, kot je treba, ampak da bomo modri za treznost, da bomo tukaj na zemlji vedeli, kakor je prav in da bomo, ko bomo

odložili breme grehov, živeli s teboj v nebeški domovini in te bomo deležni brez konca z Očetom in svetim Duhom. Amen . . .

Sholar ne bo izrekel nobenega »amen«. Zanj se tukaj vse začinja. Skozi topel spomladanski dan, skozi razdruzgan sneg in blato dunajskih ulic, med vrvečim življenjem, ki se je spet naselilo vanje, med kričečimi prodajalci, med svinjami in kokošmi tava z zblodelim pogledom. Šele zvečer se vrne v tiho hišo, v kranjsko burso *pri Jagnjetu*. Med spečimi tovariši išče ležišče. Med njihovim glasnim dihanjem gleda v strop in čaka novega jutra.

Devetnajstletni, golobradi sholar Primož, turjaški podložnik, vso noč ne bo spal. Na črnem stropu bo videl ognjene zublje, filozofsko brado, natrto s solitrom, ogenj in dim, molitev in kletev, valovanje množice in rabljev obraz. Z odprtimi očmi bo bledel v vročici. In vse življenje bo nosil s seboj spomin na tega moža, ki ga je nekoč videl kot plamenečega pridigarja, desetega marca 1528 pa kot živo plamenico in nazadnje kup ožganega in kadečega se mesa. Tudi takrat, ko bo star in bo nosil sivo, nekoliko razmršeno filozofsko brado, se bo spominjal tega dne in o njem bo napisal nekaj vrstic. Tudi takrat, ko bo *moder bolj kot je treba*, ko bo bežal pred zasledovalci, pred ječo in zasliševalci. Sholar, ki je stal desetega marca s pomečkanim hlebcom kruha za srajco blizu grmade, na kateri so sežgali profesorja svetega pisma Balthasarja Hubmairja, mladi turjaški podložnik se piše Primož Trubar. Njegova zgodba se tu šele začinja. Napisal bo sedemindvajset knjig, po svetu bo hodil s filozofsko brado, sprl se bo, uprl se bo, postal bo heretik. Ušel bo plamenu, ječi, ovaduhom, zasledovalcem, zasliševalcem, sodnikom. In ko bo zelo star in ko bo čakal na svoje štiri poslednje reči, bo nemara vedel, da je s svojimi knjigami prižgal drugačen ogenj od tistega, ki uniči in požre slabotno in minljivo človeško telo. Toda nekaj let po njegovi smrti bodo njegove knjige in knjige njegovih učencev gorele na grmadah s še višjim plamenom, kakor je gorelo telo ubogega Balthasarja Hubmairja z njegovo filozofsko brado vred. To noč še vsega tega ne ve. Ne ve, da bodo njegove učence in somišljenike pregnjali, da bodo trupla njegovih privržencev izkopavali iz posvečene zemlje in jih metali v reko. Ne ve, da bo isti ogenj, ki ga je videl ta dan, požiral njegove knjige. Ničesar ne ve. Nemirno se obrača na ležišču in čaka na jutro. Pod zglavjem otipa mehko krušno sredico. Gleda v strop. Žveči kruh. Okrog njega v mirnem snu enakomerno dihajo njegovi sholarski tovariši.